

ЗА ПЕЧАТА НА ПАНАЙОТ-ХИТОВАТА ЧЕТА

Четата на известния български войвода Панайот Хитов се формира в Румъния през пролетта на 1867 г. Едновременно с нея се подготвя и четата на Филип Тотю, която трябвало малко по-късно да мине р. Дунав. Предвиждало се двете чети да се съберат в Балкана. През нощта на 28 срещу 29 април 1867 г. четата на Панайот Хитов преминава р. Дунав при Тутракан и започва похода си към Стара планина. Тя се състои от тридесетина четници, но в Балкана към нея се присъединяват още десетина души от вътрешността на страната.

В ръководството на четата са главният войвода Хитов, неговият помощник Желю Христов Чернев, знаменосецът Васил Иванов — Левски, писарят и съветник Иван поп Христов Кършовски. Заедно с другите необходими принадлежности четата имала и свой печат, който се съхранявал от писаря. С него са подпечатани някои документи, както и сведенията за положението в страната и четата, които Иван Кършовски пишел на специален шифър и изпращал в Букурещ.

На 28 май на връх “Българка” “на запад в усойната, два часа разстояние на север от Сливен” е обсъден, допълнен и приет “Закон за българското народно въстание, по който ще да се управлява българската народна войска в 1867 г.”. Същият е подписан от войводата и писаря и е подпечатан с печата на четата¹. За пръв път отпечатък на този печат е публикуван през 1902 г. в книгата на Сава Кършовски, посветена на посещенияето на Васил Левски и Ангел Кънчев в гр. Елена².

По-късно синът му Панайот Савов Кършовски го публикува през 1927 г. За печата той споменава и в изследването си “Из миналото на град Елена”, кн. IX, 1932, с. 65, където подчертава, че това е “печатът на П. Хитовата чета”. Панайот Кършовски сочи, че този печат е положен на една бележка, “написана с мораво мастило на стр. 3” на първото издание на книгата “Моето пътуване по Стара планина и животописанието на някои Български стари и нови войводи от Панайот Хитов”, изпратена по доверен човек от Йордан и Кръстьо (Кънчо) поп Христов Кършовски от Букурещ в Елена за Великден 1876 г. От кого е написана въпросната бележка и от кого е положен печатът, не може точно да се установи (с. 49—62).

На този отпечатък печатът има кръгла форма с надпис по окръжността “народен български печатъ горски”. На полето в средата е изобразено изправено на задните си крака лъвче с корона на главата, стъпило върху две кръстосани турски знамена и турския полумесец. В предните си крака лъвчето държи кръст и меч. В долната част, под краката на лъвчето, в хоризонтален ред е написана годината 1867. Диаметърът на отпечатъка е 28 мм. От спомените на Сава Кършовски става ясно, че печатът на четата, заедно с някои лекарства и медицински инструменти попадат у него. При посещенияето на Васил Левски и Ангел Кънчев в дома му през 1871 г. той ги показва на апостолите³.

Сава Кършовски умира на 27 март 1913 г., а брат му Иван Кършовски една година по-късно — на 1 март 1914 г. Въпросът за съдбата на печатите и вещите на П. Хитовата чета остава открит. От едно писмо на Панайот С. Кършовски до Народния комитет “Васил Левски” от 23 февруари 1923 г. се разбира, че “този печат баща ми възнамеряваше да предаде в Народния музей, но го задържа до откриването на

музея на Освобождението ни. До смъртта си той не можа да предаде този печат заедно с печатничката — клише за тескерета и медицински инструменти на четата. Аз проектирам да изпълня това му намерение в едно недалечно бъдеще, както и да издам всичките му споменни бележки...”⁴.

По-нататък следите на печата се губят. Дали Панайот С. Кършовски е изпълнил декларираното си намерение, или не — е трудно да се докаже. Той умира внезапно на 14 август 1941 г.

Във вестник “Отечествен фронт”, г. XXI, бр. 6643 от 16 януари 1966 г. е отпечатан кратък материал с многообещаващото заглавие “Печатът на четата на Панайот Хитов през 1867 г.” от Н. Г. Домусчиев, уредник в Окръжния музей в Ямбол. В тази публикация авторът твърди, че печатът на П. Хитовата чета се намира в музейната сбирка на читалище “Просвета” в с. Маломир, Ямболско, където е предаден през 1962 г. от Янка Желева, съпруга на сина на войводата Желю Чернев — Христо Же-

лев. Дадено е изображение на въпросния печат. Според посочените данни “това е един кръгъл по форма меден печат с диаметър 4,7 см. По външната страна на печата между два концентрични кръга е вписан текстът: “народен български печат балкански” и е означена годината “867”.

От приложените копия биха могли да се констатират очевидните различия между двата печата:

1. Печатът, който има предвид Н. Г. Домусчиев, има два концентрични кръга — външен и вътрешен, а този, който отпечатва Сава Кършовски, само един — външен.

2. Има съществено различие в надписите: в единия е употребена думата “балкански”, а в другия — “горски”.

3. Изписването на годината е на различно място и е осъществено по различен начин. В печата от Ямболско е в надписа по окръжността и цифрата “1” е изпусната, като е заместена с две запетайки, а в Еленския отпечатък е разположена хоризонтално под лъвчето и е изписана изцяло.

4. Съдейки по отпечатъка на единия (тъй като самият печат е в неизвестност) и по оригиналния втори печат, големината им е различна. Едва ли е необходимо да се привеждат повече сравнения, за да се установи, че става дума за два различни предмета.

В каква посока би следвало да се търси обяснението на фактите? Съхраняването на втория (нека така условно да го наречем) печат у сродниците на войводата Желю Чернев ни насочва към отговора. Както вече стана дума, Желю Хр. Чернев е бил помощник на главния войвода П. Хитов и още е наричан второстепенен войвода. На 21 юни (както е отбелязано в дневника на чета-

Отпечатъкът, публикуван от Сава Кършовски

Отпечатък на печата от с. Маломир, Ямболско

та от писаря Иван Кършовски) той се отделя със 17 души от четата и остава да действа в Сливенския балкан. Панайот Хитов се почувствал засегнат от тази постъпка на помощника си. С останалите 23 четника, в това число знаменосецът Васил Левски и писарят Кършовски, той продължава движението си на запад по Стара планина към Сърбия и на 4 август 1867 г. стига сръбската граница. При това положение логично е да се предполага, че печатът на четата е останал у писаря, който впоследствие заедно с другите вещи предава за съхранение на брат си Сава Кършовски.

Печатът, който се е намирал в село Маломир (той е взет с оглед опазването му в музея в гр. Ямбол), е бил използван вероятно от отделената се група на дядо Желю.

Във връзка с това могат да се направят няколко предположения:

1. Че четата е разполагала освен с основния и с друг (може би резервен) печат. При отделянето на групата на Желю Чернев този втори печат му е даден за ползване.

2. Че след като се отделил от основната чета, където е останал печатът, дядо Желю се е погрижил да се снабди с друг печат.

3. Че войводата Желю Чернев е имал още в Румъния намерение да се отдели от четата на Панайот Хитов и още тогава се е снабдил с печат.

4. Не е лишено от основание и още едно предположение. Известно е, че във връзка с назриващия конфликт между Сърбия и Турция през зимата на 1866/1867 г. Георги С. Раковски и Панайот Хитов замислят прехвърлянето в Българско на няколко чети, които да вдигнат народа на въстание. С такава цел те викат войводите Хаджи Димитър, Стефан Караджа, Желю Чернев, Филип Тотю с предложение всеки от тях да оглави по една чета, а Панайот Хитов да бъде главен войвода. По тази причина и Иван Кършовски се споменава в някои документи като главен писар на българските чети под предводителството на Панайот Хитов.

Но поради промяна в политическата обстановка на Балканите и липса на средства за въоръжаване на голям брой четници, през март 1867 г. се решава да се изпратят само четите на П. Хитов и Ф. Тотю. С оглед на това не е изключено дядо Желю да се е снабдил с печат като бъдещ войвода на самостоятелна чета. В четата на П. Хитов той се чувствал пренебрегнат и решил да се отдели, за да действа самостоятелно. Фактът, че още когато дядо Желю е в състава на четата, под "Закона за Българското народно въстание..." е поставен печатът, съхраняван от Иван Кършовски, е в полза на становището, че това е бил действителният печат на четата.

Като изтъквам всичко това, далеч съм от мисълта да подозирам г-н Домусчиев в недоброевестност или някакъв умисъл. Допускам, че той вероятно не е знаел за другия печат и е изхождал от обстоятелството, че Желю Чернев е бил в ръководството на четата и като такъв е имал достъп до печата на четата, който впоследствие е съхранил.

Случаят обаче е показателен с това как понякога отсъствието на достатъчно информация може да стане причина за изказване на неверни твърдения. Защото тази публикация подвежда и видния наш историк Иван Унджиев, който в биографията на Васил Левски се позовава на публикацията във в. "Отечествен фронт" и твърди, че

печатът на четата на П. Хитов се намира в музейната сбирка на с. Маломир, Ямболско.

Жалкото в тази история е, че въпросът къде е печатът на четата на П. Хитов, е открит. Остава ни успокоението, че е съхранен отпечатъкът от него и надеждата, че бъдещите проучвания в тази насока ще се увенчаят с успех.

Христо Станев

БЕЛЕЖКИ

¹ Кършовски, П. С. Из миналото. Документи по политическото ни Възраждане. Кн. I. Елена, 1927, с. 150.

² Кършовски, С. Апостолите на свободата в Елена. Ловеч, 1902, с. 44 (Виж и юбилейното фототипно издание на книгата: — С., 1987.). Нужно е да се уточни, че през 1902 г. излиза фактически второ издание на книгата на Сава Кършовски, но първото от 1880 г. се оказва недостъпно и не ми е известно дали отпечатъка на печата фигурира там.

³ Кършовски, С. Апостолите ..., С., 1987, с. 61—62.

⁴ Страшимиров, Д. Васил Левски. Т. I. Извори. С., 1929, с. 698, док. 529.